

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко І. В., Кондрацька Л. В. Особливості сімейних взаємин у сучасних под ружніх парах. *Наука і освіта: наук. практ. ж-л.* Одеса, 2005. №3-4. С. 13 – 17.
2. Ващенко І. В. Психологічні аспекти дослідження сімейних конфліктів. *Вісник ХДПУ ім. Г.С.Сковороди.* Серія: Психологія. Харків: ХДПУ, 2004. Вип. 13. Ч.1. С. 51 – 57.
3. Кондрацька Л.В. Вплив сімейних конфліктів на психічне здоров'я дитини. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України.* №5-6. 2006. 173 с.
4. Левицкий В.Н. Психология семейных отношений. Рекомендации и тесты / В. Н. Левицкий. К., 1991. 67 с.
5. Алексеєнко Т. Ф. Тенденції розвитку і класифікація батьківсько-дитячих стосунків в умовах сучасної сім'ї. *Збірник наукових праць Української Академії державного Управління при Президентові України / За заг. ред. В. М. Князева, М. І. Пірен.* К.: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 1"А". 192 с

Каріна КОВАЛЬ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

В умовах повномасштабної війни в українському суспільстві помітно зростає рівень конфліктності, ускладнюючи умови розвитку особистості, порушуючи гармонійність та комфортність її життєдіяльності. Ця тенденція не оминула й освітнього середовища. Серед переліку найактуальніших проблем його сучасного функціонування одне з перших місць посідає проблема міжособистісних конфліктів. Окремого науково-практичного статусу вона

набуває тоді, коли йдеться про виникнення конфліктів у системі «учень – учень» чи «учень – вчитель».

Особливо важливим є дослідження особливостей конфліктів як компонента міжособистісних стосунків саме в середовищі підлітків, оскільки саме підлітковий вік є одним з найважливіших життєвих етапів, який в багатьох аспектах є і джерелом становлення особистості. Період цей особливий своєю нестабільністю, вразливістю, складністю і, як стверджують дослідники, він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реалій довкілля. В підлітковому віці дитина переживає втрату статусу дитини. При цьому нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих все ще зберігаються. Кризовості цьому періоду додають ще й такі суб'єктивні чинники, як: різкі фізичні зміни, зниження віри в мрії та ідеали, внутрішні конфлікти, суперечки у колі сім'ї, почуття самотності та прагнення швидше досягнути дорослого статусу.

Саме тому метою нашої статті стало: теоретичне обґрунтування соціально-психологічних причин міжособистісних конфліктів у старшому підлітковому віці.

Психологічна традиція дослідження проблеми конфліктів представлена різноманітним теоретичним і практичним розвідком як зарубіжних науковців (З. Фройд, К. Юнг, К. Хорні та ін.), так і вітчизняних (О. Бондаренко, О. Донченко, Т. Дуткевич, Г. Ложкін, М. Пірен, Т. Титаренко та ін.). Проблеми конфліктів у підлітковому віці вивчали А. Апішева, Г. Віштеюнас, А. Ганєєва, Є. Донченко, Т. Куниця, Г. Ложкін, О. Чайковська, Т. Яновська та ін.

Відповідно до ідей психоаналітичної теорії, поведінка людини залежить насамперед від її власних внутрішніх, глибинних особливостей, а не від зовнішніх обставин. Поведінка людини визначається неусвідомленими психологічними конфліктами. Так, за поглядами З. Фройда, конфлікт є внутрішньою стороною життя індивіда, і спричинюється імпульсами лібідо (сексуального бажання), які ним не усвідомлюються, не приймаються, та агресивними імпульсами. А отже метою психотерапевтичного впливу повинно стати виявлення джерел конфліктів, витіснених зі свідомості, сприяння

усвідомленню людиною причин власних внутрішніх конфліктів та оволодіння вміннями їх вирішувати через свідоме ставлення до своїх неусвідомлених потягів [6].

Принципово відмінною є концепція Е. Еріксона, який вважав, що будь-яка особиста і соціальна криза – це свого роду виклик, який сприяє особистісному зростанню індивіда, подоланню життєвих перешкод. Водночас розуміння того, як людина справляється зі складними життєвими обставинами, допомагає зрозуміти її життя. У життєвому циклі людини дослідник виокремлює вісім психо-соціальних стадій розвитку, кожна з яких супроводжується кризою – поворотним моментом, спричиненим досягненням психологічної зрілості, прийняттям вимог, які висувуються суспільством. Отже, кожен віковий етап супроводжується специфічною проблемою, що потребує негайного вирішення. Віднаходження шляхів подолання кризи є запорукою подальшого розвитку здорової особистості і необхідним фактором ефективного проживання подальших стадій. Е. Еріксон переконаний, що конфлікти – це не катастрофа, а поворотний пункт, тобто – джерело як сили, так і проблем адаптації. Тому важливо не уникати конфліктів, а намагатися їх конструктивно вирішувати, брати з них позитивний заряд який є необхідною умовою подальшого розвитку [1].

Сучасні українські дослідники Г. Ложкін і Н. Пов'якель під конфліктом розуміють зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, поглядів, цілей, позицій) двох сторін єдиної взаємодії [4].

В більшості психологічних досліджень, присвячених вивченню проблем психології підлітків, цей етапу розвитку особистості відзначається як перехідний, кризовий. Суперечливість позиції підлітка призводить до загострення його конфліктів з оточенням. Важливими чинниками формування конфліктної поведінки в цей період можна назвати такі: стиль сімейного виховання, становище в групі однолітків і особистісні особливості підлітка.

Так, важливим конфліктогенним чинником у підлітковому віці є міжособистісні взаємини. При цьому криза етапу дорослішання може бути пов'язана з переживанням «відчуження», яке виявляється зміні самосприйняття

(деперсоналізації), прийняття інших людей або оточуючої реальності (дереалізація). Деперсоналізація, в свою чергу, супроводжується тривогою, пов'язаною зі змінами, яких зазнає тіло [2]. У багатьох підлітків переживання кризи супроводжується також зовнішніми проявами негативізму та егоцентризму.

Однією з причин нестійкого, дискомфортного положення підлітка є недостатній рівень розвитку у нього низки соціальних навичок, які мали б забезпечувати успішну соціалізацію. Недостатній розвиток соціальних навичок, соціально-економічна незахищеність переважно спричинюють зростання проявів агресивності, конфліктності підлітка, який намагається будь-якими засобами компенсувати своє незадоволення життям. До того ж в цьому віці виникає ціла низка суперечливих позицій та внутрішніх вагань між залежністю та незалежністю, роллю дитини та дорослого тощо. Тому додається ще один показник – загострення стосунків у сім'ї, пов'язане з проблемами сімейного виховання. Дитячо-батьківські стосунки в цей період характеризується переважно як амбівалентні.

Так, Т. Дуткевич звертає увагу на те, що конфліктна поведінка підлітків є наслідком того, що дорослі не враховують індивідуальні особливості, вікові психологічні зміни, які є неминучими на цьому етапі психічного розвитку, а, отже, й не змінюють форму і зміст спілкування з дітьми. Як наслідок, конфліктні стосунки спричинюють розвиток пристосувальних форм поведінки та емансипації підлітка, таких, як: відчуженість, переконання у несправедливості дорослого, у тому, що дорослі його не розуміють і не можуть зрозуміти. Тому може мати місце вже свідоме неприйняття вимог, оцінок, поглядів дорослого, який може втратити можливість впливати на підлітка в такий відповідальний період розвитку особистості [3].

Однак не варто забувати, що найважливішим фактором формування конфліктної поведінки є позиція (соціометричний статус) підлітка в середовищі однолітків. Причинами конфліктів серед підлітків часто є статуси, які вони посідають у системі міжособистісних стосунків. Це, як правило, зтяжні, довгі

конфлікти, причини яких є прихованими від вчителів, а тому їх важко вирішувати. Частина конфліктів, виникають внаслідок суперечностей між високою самооцінкою і реальним положенням учнів в класному колективі. Як правило, у конфлікті підліток проявляє зовнішній (екстернальний) локус контролю, звинувачуючи в усіх невдачах інших людей чи будь-які обставини. Підліток не вірить у свою здатність вирішувати конфліктні ситуації, а тому переважно займає пасивну позицію, відчувачи при цьому астенічні емоції. Він прагне до досягнення суб'єктно-особистісного результату – показати себе, відчути впевненість у своїх власних силах, навіть якщо причина конфлікту не подолана [5].

Отже, можна припустити, що істинними причинами конфліктів у підлітків є егоїзм, впертість, бажання «підтримати компанію», протиріччя загальних і особистих інтересів, незгода з думкою інших, труднощі спілкування з вчителями та батьками – все це створює об'єктивні причини для конфліктів в складній системі взаємин тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еріксон Е. Дитинство і суспільство. К.: Одісей, 2022. 448 с.
2. Дрожжина Т.В. Конфлікти у школі : як навчитися швидко їх розв'язувати. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 160 с.
3. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
4. Ложкін, Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 416 с.
5. Товпій Ж.І. Формування системи міжособистісних взаємин у підлітків. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка АПН України. К., 2009. Т. IV. Ч. 4. С. 73–76.
6. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 552 с.